

L'avaluació de les primeres interaccions i el desenvolupament de la comunicació i el llenguatge¹

Marta Gràcia, María José Galván i María José del Rio

Resum: Seguint les teories interactives i funcionals, en aquest article es parteix del paper determinant —encara que no exclusiu— que les primeres interaccions adult-infant, i específicament el llenguatge que l'adult dirigeix al nen, tenen en el desenvolupament de les primeres etapes de la comunicació. Després de presentar algunes idees sobre la forma com tradicionalment s'ha avaluat el llenguatge dels nens i sobretot els aspectes funcionals i d'ús, es mostra una selecció de set escales que tenen com a objectiu avaluar la interacció adult-infant. A continuació s'analitzen aquestes escales tenint en compte la seva relació i la dels ítems que les formen amb la comunicació i el llenguatge. La discussió que segueix aquesta anàlisi subratlla el tractament que es fa a les escales dels aspectes de comunicació i llenguatge, que des del punt de vista de les autores és insuficient. L'article es tanca amb un apartat de conclusions on es posen de manifest qüestions a les quals aquestes escales sembla que no donen resposta. Això porta les autores a suggerir la necessitat de dissenyar un instrument que ompli les llacunes detectades i que permeti avaluar d'una forma més precisa la interacció adult-infant, entenent-la com un suport imprescindible per al desenvolupament de la comunicació i el llenguatge.

Abstract: According to the interactive and functional theories, this article assumes the determinant role —although not exclusively— of the first adult-child interactions, and specifically the language that the adult use with the child, in the development of first stages of communication. After presenting some ideas about the way which traditionally children's language has been evaluated, and most of all the functional aspects, a selection of seven scales, that have as their objective the evaluation of the adult-child interaction, are shown. The scales are then analysed taking into account their relationship, and specifically the items that are included in the scales, with communication and language. The discussion that follows this analysis highlights the way the scales treat aspects related to communication and language, which is insufficient from the point of view of the authors. The article closes with a section of conclusions where questions appear of which these tests don't seem to have an answer. This leads the authors to suggest the need to design an instrument that fills the vacuum detected and that permits the evaluation in a way more in-tune to the interaction of adult-child, understanding this as an important support for the development of communication and language.

Descriptors: Comunicació i llenguatge. Escala d'avaluació. Interacció adult-infant.

Introducció

Un dels pressupòsits fonamentals de les teories interactives i funcionals del desenvolupament de la comunicació i el llenguatge és sens dubte el paper determinant —encara que no exclusiu— que les primeres interaccions adult-infant, i específicament el llenguatge que l'adult dirigeix als infants, tenen en el desenvolupament de les primeres etapes de la comunicació.

L'altra cara d'aquesta idea és que aquest llenguatge de l'adult està sempre influït per les característiques pròpies de l'infant (DEL RIO, 1997; GRÀCIA, 1999).

Si l'interès se situa, com és el nostre cas, en l'avaluació de la comunicació i el llenguatge, la primera de les conseqüències immediates que es desprèn dels pressupòsits anteriors és que cal analitzar i avaluar els

1. Aquest article s'ha escrit en el context de la investigació dirigida per la Dra. Carme Basil i finançada per la Dirección General de Enseñanza Superior/DGES (PB96-0227).

interlocutors, no aïlladament, sinó en conjunt, és a dir, cal observar i valorar la interacció entre els dos membres participants en la interrelació: l'adult i l'infant. Una segona conseqüència és que, com que aquesta interacció s'estableix des del moment mateix del naixement (KAYE, 1986), s'hauria de pensar com analitzar i avaluar la comunicació i el prellenguatge des del començament de la vida de l'infant. Continuant amb la mateixa línia argumentativa, entenem que si és possible avaluar les primeres interaccions comunicatives adult-infant que porten al desenvolupament del llenguatge, aquesta avaluació ens hauria de permetre identificar problemes potencials i dissenyar programes i estratègies d'intervenció primerenca que optimitzessin aquestes interaccions.

Durant els últims vint anys s'han elaborat diferents instruments que tenen com a objectiu avaluar la interacció adult-infant entesa de forma global. Aquests instruments poden prendre la forma d'entrevistes als pares o de qüestionaris o informes que emplenen per ells mateixos, però també poden consistir en observacions sistemàtiques de les interaccions pares-infants o en escales. Al segon apartat d'aquest article farem una revisió d'alguns d'aquests instruments, però entenem que abans d'això és necessari fer un breu repàs de com s'ha avaluat tradicionalment el llenguatge infantil i quines són les tendències més recents en aquest sentit (COLE, DALE i THAL, 1996; LUND i DUCHAM, 1988).

L'avaluació del llenguatge infantil

Des d'un punt de vista psicolingüístic, els paràmetres clàssics de l'avaluació del llenguatge han estat l'anàlisi del contingut i de la forma, incloent en aquesta última els aspectes relatius a la fonologia i la morfosintaxi. Aquesta anàlisi s'ha portat a terme des d'un punt de vista evolutiu i tenint en compte els aspectes receptius i productius (FORNS i AMADOR, 1995). Si bé aquesta va ser la tendència fins als anys 70, a partir d'aquell moment es va incloure en l'avaluació del llenguatge un altre element que fins llavors no s'havia tingut prou en compte: es tracta de l'ús o dels aspectes funcionals (BLOOM i LAHEY, 1978), que en certa forma deriven de la pragmàtica, entesa com l'estudi del llenguatge tal com s'usa a la pràctica en situacions reals i, per tant, lligat a aquestes situacions i a les persones concretes que hi participen (DEL RIO, 1997b). Ara és

possible afirmar que, en general, quan s'analitza el llenguatge es tenen en compte els aspectes de forma, contingut i ús.

No farem aquí una revisió exhaustiva de les diferents formes de caracteritzar cadascun d'aquests tres elements ni de les nombroses proves o tests que existeixen avui dia per tal d'avaluar aquests aspectes, però remetem el lector interessat a l'obra ja citada de Fornis i Amador (1995). El que sí que ens interessa és constatar que en els darrers anys s'han produït canvis per part d'alguns logopedes o psicòlegs especialistes en la comunicació i el llenguatge que se situen en un enfocament interactiu, en el sentit de deixar de centrar-se en la competència lingüística, considerada individualment, i preocupar-se, a més a més, per la naturalesa i la qualitat comunicativa i social del llenguatge. És a dir, aquests especialistes es proposen analitzar les habilitats comunicatives dels dos interlocutors —generalment l'infant i un adult significatiu— a partir de l'anàlisi d'una conversa entre ells, i per tant es tenen en compte aspectes com la presa de tornos, la longitud mitjana de l'enunciat, l'ús d'estratègies educatives per part de l'adult, estratègies de resolució d'incomprensions, inicis de tema, etc.

Val a dir que les proves utilitzades tradicionalment per avaluar el llenguatge no són suficients per analitzar tots aquests aspectes. La major part dels tests de llenguatge van ser elaborats per abordar l'estudi del contingut i de la forma, encara que alguns també han incorporat seccions per avaluar els aspectes d'ús (AGUINAGA, ARMENTIA, FRAILE, OLANGUA i URIZ, 1989). Hem de dir, però, que recentment s'han elaborat instruments per tal d'avaluar els aspectes pragmàtics (KING, 1989). En aquest sentit entenem que l'avaluació de les habilitats comunicatives requereix una situació d'avaluació en un context natural i en situació d'activitat conjunta adult-infant. A més a més, requereix un tipus d'instruments que permetin analitzar aquestes situacions amb resultats que tinguin un cert grau de fiabilitat i d'utilitat per tal de dissenyar intervencions.

Si bé és cert que nombrosos investigadors, logopedes o especialistes en llenguatge utilitzen habitualment instruments que han elaborat per al seu ús personal amb la finalitat d'avaluar aspectes de forma, contingut i ús en situacions naturals i amb interlocutors naturals (DEL RIO i URQUIA, 1999, DEL RIO i GRÀCIA, 1996; SANCHEZ-CANO i DEL RIO, 1999), destaquem dues

publicacions que des del nostre punt de vista resulten útils per portar a terme avaluacions de les habilitats comunicatives i lingüístiques en contextos naturals. Una és el llibre de Lund i Ducham (1988), que es proposa precisament aportar elements fonamentalment metodològics que ens permetin avaluar el llenguatge dels nens en contextos naturals. L'altre llibre, més recent, és el de Cole, Dale i Thal (1996). Els autors es plantegen problemàtiques fruit dels canvis que s'han produït en els darrers anys pel que fa al progrés en el camp dels trastorns de la comunicació, així com en aspectes socioculturals com les segones llengües, la immigració, etc. A més a més, se situen en una posició crítica respecte als tests clàssics per avaluar el llenguatge, i proposen l'ús, per exemple, d'informes realitzats pels pares, nous mètodes per avaluar discursos narratius, proves que permetin desenvolupar intervencions o nous mètodes per verificar el progrés d'un programa.

Els resultats i les conclusions de les nostres recerques sobre intervencions naturalistes en l'àrea de la comunicació i el llenguatge (GRÀCIA, 1998; SÀNCHEZ, 1994; URQUÍA, 1999; VILASECA, 1991) han estat l'origen de la constatació de la necessitat de revisar els instruments que ajudin a portar a terme avaluacions de les interaccions comunicatives i lingüístiques adult-infant que ens permetin afinar més els dissenys d'intervenció. El resultat d'aquesta recerca ha estat, per una banda, el que acabem de presentar més amunt, és a dir, la constatació que en general els tests de llenguatge que s'han utilitzat tradicionalment no ens són suficients per avaluar aquests aspectes. Malgrat això, hi ha propostes com les de Lund i Ducham (1988) o la de Cole, Dale i Thal (1996) que ens aporten nombroses idees per dissenyar nous instruments.

Per altra banda, la nostra recerca s'ha centrat a trobar instruments elaborats per avaluar les primeres interaccions adult-infant. El resultat d'aquesta segona recerca és el que presentem a continuació. A l'apartat final d'aquest article discutirem algunes idees que al nostre entendre són fruit d'aquest procés de revisió i d'anàlisi d'instruments d'avaluació.

Presentació i anàlisi d'instruments que avaluen la interacció pares-infants

Després d'una revisió d'algunes de les escales que avaluen la interacció pares-infants (MUNSON i ODOM,

1996), a continuació presentem una selecció de set escales que s'han triat seguint criteris basats, entre d'altres, en la relació de les categories o ítems que s'avaluen amb la comunicació i el llenguatge.

En primer lloc, presentarem aquestes escales amb format de fitxa, on s'identifiquen el nom de l'escala (en la llengua original), l'autor o autors, l'objectiu, les característiques i les categories o ítems avaluats de cadascuna. Per a la presentació també hem tingut en compte la importància que cada escala atorga als aspectes de comunicació i llenguatge, la qual cosa ens ha portat, en alguns casos, a fer una selecció entre totes les categories avaluades. En segon lloc, analitzarem amb més deteniment les escales seleccionades i ens centrarem, novament, en el tractament que cadascuna dóna als aspectes relacionats amb la comunicació i el llenguatge.

Presentació de les escales

Instrument: NEONATAL BEHAVIORAL ASSESSMENT SCALE (NBAS)

Autors: BRAZELTON, T. i NUGENT, J. (1973, 1984, 1995, 1997)

Objectiu: Avaluar les capacitats bàsiques dels nadons.

Característiques:

- Valoració de les dimensions fisiològica, motora, estat de consciència i atenció-interacció.
- La dimensió atenció-interacció avalua el grau d'alerta i les respostes a estímuls.
- Els pares hi participen seguint les indicacions de l'especialista.
- S'hi inclouen dues subescales mare-nadó anomenades MBAS.

Categories avaluades (selecció):

- Dimensió atenció-interacció

Nadó

Orientació visual animada i inanimada.

Orientació auditiva animada i inanimada.

Mare

Sentiments respecte al fill.

Sentiments respecte al seu nivell de competència en l'alimentació.

Instrument: HOME OBSERVATION FOR MEASUREMENT OF ENVIRONMENT (HOME)

Autors: CALDWELL, B. M. i BRADLEY, R. A. (1978, 1984)

Objectiu: Avaluar l'entorn.

Característiques:

- Inventari que s'administra a la mare i/o persona que té cura de l'infant en el context familiar.
- Fa referència a la seva vida quotidiana.
- Disposa de dues escales segons l'edat dels infants (de 0 a 3 i de 3 a 6 anys).
- Puntuacions binàries (sí-no).

Categories avaluades (selecció):

- Estimulació per a l'aprenentatge
- Estimulació acadèmica
- Estimulació lingüística
- Modelat
- Entorn físic
- Diversitat d'experiències
- Tendresa i afecte
- Acceptació

Instrument: PARENT-CHILD EARLY RELATIONAL ASSESSMENT (PCERA)

Autor: CLARK, R. (1985)

Objectiu: Avaluar la interacció adult-infant i cada component per separat.

Característiques:

- Entrevista als pares i enregistrament mitjançant vídeo en el context de centre de diferents activitats estructurades i de joc lliure amb fills de fins a 4 anys.
- S'avaluen tres conjunts de variables que corresponen respectivament als pares, als infants i a les dades.
- Puntuació dins d'un continu bipolar absència-molta freqüència.
- S'identifiquen estils paterns.
- L'escala disposa d'una entrevista semiestructurada opcional on es pregunta als pares sobre les seves percepcions, actituds, sentiments i/o objectius durant les interaccions, mentre es revisen algunes seqüències de l'enregistrament prèviament escollides.

Categories avaluades (selecció de les referides als pares):

- To de veu (entonació, modulació, to, volum).
- Estat d'ànim general.
- Implicació afectiva i conductual de l'infant per part dels pares.
 - Contacte físic positiu o negatiu.
 - Quantitat i qualitat de contacte visual.

- Quantitat de verbalitzacions.
- Qualitat de verbalitzacions (imitacions, expansions, etc.).
- Afecte (verbalment, gestualment, expressió facial).
- Actitud expressada pels pares respecte als infants.

Instrument: CAREGIVER STYLES INTERACTION SCALES (CSIS)

Autor: DUNST, C. (1986)

Objectiu: Establir els estils interactius dels pares.

Característiques:

- Valora fins a 12 estils interactius dins d'un continu bipolar que va des de la passivitat fins a la manipulació.
- S'avaluen pares d'infants de fins a 3 anys.
- Enregistrament en vídeo d'activitats de joc lliure en context de centre.

Categories avaluades:

- *Passivitat*, que inclou els estils *desinteressat* i *observador passiu*.
- *Sensible*, que inclou els estils *sensibilitat verbal* i *el sensibilitat física*.
- *Participatiu*, que inclou els estils *organitzador* i *facilitador*.
- *Elaborador*, que inclou l'estil amb aquest nom.
- *Impositiu*, que inclou els estils *iniciador*, *elicitador* i *finalitzador de l'acció*.
- *Coercitiu*, que inclou els estils *controlador* i *directiu*.

Instrument: INTERACTION RATING SCALE (IRS)

Autors: FALLON, M. i HARRIS, M. (1991)

Objectiu: Valorar el comportament dels pares quan interactuen amb els fills.

Característiques:

- Enregistrament en vídeo en context familiar i en activitat de joc lliure de pares d'infants de fins a 6 mesos.
- Puntuació dins d'un continu bipolar acord-desacord.

Categories avaluades (selecció):

- L'estil interactiu directiu-no directiu
- Els aspectes suprasegmentals del llenguatge
- El contacte visual
- Els torns comunicatius
- L'ajust segons el nivell de l'infant
- El seguiment dels inicis d'activitat dels infants

- La sensibilitat
 - Les respostes a les verbalitzacions dels infants
- Instrument:** MATERNAL BEHAVIOR RATING SCALE (revisat) (MBRS)

Autor: MAHONEY, G. (1992)

Objectiu: Avaluar com els pares interactuen amb els fills.

Característiques:

- Escala que avalua el comportament interactiu dels pares amb fills d'1 a 3 anys.
- Inclou 12 ítems que es puntuen en un continu de freqüència absència-molta freqüència.
- Enregistrament en vídeo en context familiar i en activitat de joc lliure.

Categories avaluades:

- Expressivitat
- Gaudi
- Calidesa
- Sensibilitat per l'interès de l'infant
- Interès
- Orientació a l'assoliment
- Inventiva
- Premi (verbal)
- Efectivitat
- Acceptació
- Ritme
- Directivitat

Instrument: PARENT-CHILD OBSERVATION GUIDES (PCOG)

Autors: BERNSTEIN, V. (1992)

Objectiu: Avaluar la interacció pares-fills per ajudar els pares a establir la comunicació amb els fills.

Característiques:

- Programa de desenvolupament d'infants fins a 3 anys subdividit en tres nivells, de 0 a 3 mesos, de 4 a 15 mesos i de 16 a 36 mesos.
- Avalua cadascun dels interlocutors, és a dir, pares i infants.
- Observació directa en context familiar o altres.

Categories avaluades (selecció):

0 a 3 mesos

Pares

- Atenció a les necessitats bàsiques del nadó
- La sensibilitat/interès
- La mostra d'afecte
- La identificació dels significats dels senyals del nadó

Nadons

- Claredat dels senyals que expressen necessitats
- L'acceptació de l'ajuda dels pares per a l'autoregulació
- L'atenció i interès que mostren per als pares

4 a 15 mesos

Pares

- Ajuda per a l'aprenentatge emfasitzant:
 - L'encoratjament de la comunicació
 - La imitació de vocalitzacions i gestos
 - Les expansions de sons i paraules

Infants

- Les mateixes de l'interval anterior amb les adaptacions corresponents.

16 a 36 mesos

Pares

- Ajustaments per a l'aprenentatge de noves habilitats i el llenguatge (entorn interessant, interacció verbal, etiquetatge dels objectes, expansions de les verbalitzacions).

Infants

- Llenguatge amb els pares:
- Interacció verbal:
 - Demandes verbals
 - Preguntes

Temperament dels infants en els tres nivells d'edat. S'identifiquen vuit estils:

- Cautelós
- Actiu
- Nerviós
- Serios
- Relaxat
- Persistent
- Impacient
- Curiós

Anàlisi de les escales

Totes aquestes escales tenen com a objectiu avaluar, d'una manera o altra, la interacció pares-infants. Malgrat aquest punt en comú, hi ha entre elles diferències substancials. A continuació les analitzarem per tal de subratllar les característiques més importants i al mateix temps assenyalar les diferències. Tot això ho farem sense oblidar que el nostre objectiu fonamental és posar de manifest la relació dels ítems que avaluen aquestes escales amb l'àrea de comunicació i llenguatge.

Escala d'avaluació del Comportament Neonatal (NBAS)

L'escala NBAS de Brazelton i Nugent inclou una dimensió anomenada *atenció-interacció* que permet avaluar el grau d'alerta dels infants i les seves respostes als estímuls, que aplica l'especialista en presència dels pares i els explica les reaccions dels seus fills. En aquest cas els pares hi participen seguint les seves indicacions i d'aquesta manera poden aprendre a interpretar els senyals que realitzen els infants i començar a establir el vincle de relació. Abans d'administrar aquesta escala, l'observador ja disposa d'una informació prèvia donada pels pares mitjançant uns qüestionaris elaborats pels mateixos autors, les *Mother and Baby Scales (MABS)* o *Escala mare i nadó*, que inclouen tot un seguit de subescales per a avaluar les reaccions emocionals negatives de l'infant i la seva conducta d'alerta, així com les percepcions dels pares sobre la confiança en el seu nivell de competència per a proporcionar als fills les atencions adients. Els paràmetres avaluats a l'escala NBAS són l'orientació visual i auditiva animada i inanimada.

Així doncs, mitjançant aquests paràmetres, l'examinador mostra als pares com es pot comunicar l'infant i com ells mateixos poden sentir i interpretar les seves reaccions quan l'examinador els convida a aplicar sobre el fill els estímuls visuals, auditius, tàctils, etc. Els autors consideren que l'administració d'aquestes escales ajuda el pare i la mare a aprendre a establir una bona comunicació amb l'infant perquè se'ls mostren les seves possibilitats, la qual cosa crea sentiments de tranquil·litat i seguretat respecte a l'establiment dels primers intercanvis comunicatius pares-infant.

Escala d'avaluació de les primeres relacions pares-infants (PCERA)

Una altra escala que pretén avaluar les primeres relacions és la PCERA de Clark. El seu disseny inclou la gravació en vídeo de quatre situacions diferents en les quals participen els pares i els infants, com ara el menjar. Es tracta d'una tasca estructurada que canvia per intervals d'edat que van des de 0 fins a 4 anys. Les altres dues situacions són les de joc lliure i una de separació-reunió en la qual es valora 1) l'habilitat dels pares per a preparar el fill per tal de deixar-lo sol durant uns minuts, 2) la capacitat autoreguladora de l'infant, 3) l'es-

tat d'ànim de l'infant, 4) el joc d'exploració que realitza l'infant durant l'absència dels pares i 5) la qualitat afectiva de la trobada entre l'infant i els pares.

A la PCERA s'avaluen tres conjunts de variables que corresponen respectivament als pares, als infants i a les díades. L'escala relativa als pares valora, atorgant una puntuació d'1 (absència) a 5 (molta freqüència) en un continu, el següent: 1) el to de veu, és a dir, l'entonació, la modulació, el to i el volum; 2) l'afecte, expressat mitjançant verbalitzacions, expressions de la cara o gestos; 3) l'estat d'ànim característic dels pares, com ara irritable, depressiu, ansiós, alegre o patològic; 4) l'actitud expressada pels pares respecte a l'infant; 5) la implicació conductual i afectiva de l'infant per part dels pares, on s'inclouen, entre d'altres, la quantitat i la qualitat de les verbalitzacions —que es mesura a partir de la imitació i l'expansió de les verbalitzacions que fan els infants— de les preguntes i respostes, i dels comentaris sobre les activitats realitzades pels infants. No obstant això, les categories esmentades més amunt no s'avaluen per separat sinó de forma global, on una puntuació 1 correspondria a *no hi ha exemples de verbalitzacions comunicatives o facilitació del llenguatge de l'infant*, i la 5, a *la major part de les verbalitzacions són d'alta qualitat o caracteritzades per una comunicació significativa*.

Un altre objectiu de la PCERA és identificar l'estil dels pares entre els cinc proposats, que són: *flexibilitat-rígidesa*, *creativitat-enginyositat*, *intrusivitat*, *consistència-predictibilitat* i *evidència de problemes comportamentals*.

Si ens centrem en les variables avaluades en els infants trobem les següents: l'estat d'ànim, les habilitats adaptatives, el nivell d'activitat i un apartat que fa referència a la comunicació, on es valoren el *contacte visual*, la *llegibilitat* i la *competència comunicativa*, on s'observa fins a quin punt els infants són capaços d'utilitzar gestos, vocalitzacions i/o paraules per a expressar allò que volen. La forma de puntuar aquestes categories segueix la mateixa tònica que en el cas dels adults.

Finalment, les variables avaluades en les díades són la *qualitat afectiva de la interacció* i l'*afectació mútua*.

En acabar, l'escala disposa d'una entrevista semiestructurada opcional on es pregunta als pares sobre les seves percepcions, actituds, sentiments i/o objectius durant les interaccions, i es revisen algunes seqüències de la gravació prèviament escollides.

Guia d'observació pares-infants (PCOG)

Una altra escala que avalua paràmetres diferents segons els interlocutors —pares o infants— i segons l'edat d'aquests últims —de 0 a 3 mesos, de 4 a 15 mesos, de 16 a 36 mesos— és la PCOG de Bernstein. Concebuda com a guia per tal d'establir un programa de desenvolupament adient a les característiques de cada infant, disposa de tres subescales, que tenen la seva correspondència en les edats dels infants.

La primera subescala, de 0 a 3 mesos, avalua categories dels pares relacionades amb l'atenció que requereixen les necessitats d'un nadó, la sensibilitat/interès, la demostració d'afecte i la identificació dels significats dels senyals que realitza l'infant. Pel que fa als nadons, en aquest interval d'edat les categories avaluades estan relacionades amb la claredat dels senyals que expressen necessitats, l'acceptació de l'ajuda dels pares per a l'autoregulació i l'atenció, i l'interès que mostren per als seus pares.

A l'interval d'edat següent, de 4 a 15 mesos, a més a més de les variables dels pares observades a l'interval anterior amb les adaptacions corresponents, s'hi afegeix l'ajuda per a l'aprenentatge, emfasitzant l'encoratjament de la comunicació així com la imitació de vocalitzacions i gestos i les expansions de sons i paraules. Respecte als paràmetres avaluats en l'infant, són els mateixos amb adaptacions.

Pel que fa a l'últim interval d'edat, de 16 a 36 mesos, aquest inclou una altra categoria parental que correspon als ajuts per a l'aprenentatge de noves habilitats i el llenguatge. Així s'avalua, per exemple, si els pares proporcionen a l'infant un entorn interessant, si parlen molt o poc amb els fills, i si els ensenyen a parlar donant-los el nom dels objectes i expandint les verbalitzacions. Respecte a les variables avaluades en els infants, hi afegeixen la categoria del llenguatge amb els pares, si parlen amb ells, si utilitzen paraules per demanar el que volen i si pregunten. En acabar, i en els tres apartats, es mira d'identificar el temperament general dels infants, per a la qual cosa defineixen fins a vuit estils, com ara cautelós, actiu, nerviós, seriós, relaxat, persistent, impacient i curiós.

Escala de mesura de la interacció (IRS)

La IRS de Fallon i Harris té com a objectiu principal l'observació dels pares interactuant amb els fills en con-

text familiar, mentre realitzen una activitat de joc lliure, que s'enregistra en vídeo. Formada per 40 ítems i seguint el mateix disseny de puntuació de continu amb puntuacions d'1 (totalment d'acord) a 5 (totalment en desacord), l'escala avalua diferents aspectes, com ara: 1) l'estil interactiu dels pares (directiu-no directiu), 2) els aspectes suprasegmentals del llenguatge (to, modulació), 3) el contacte visual, els torns comunicatius, 4) l'ajust respecte al nivell de l'infant, 5) el seguiment dels inicis d'activitat dels infants, 6) la sensibilitat/interès, o 7) les respostes a les verbalitzacions realitzades pels infants.

Escala per mesurar el comportament maternal (MBRS)

En la mateixa línia d'observació dels pares en interacció amb els fills, trobem l'escala MBRS de Mahoney. Malgrat que no hi ha cap referència directa a l'activitat comunicativa i lingüística, en aquesta escala es valoren d'1 (absència) a 5 (molta freqüència) un total de dotze ítems, com: 1) l'ítem d'*expressivitat*, que mesura la reacció emocional de l'adult davant l'infant (expressions facials, to de veu); 2) l'ítem de *gaudiment* o el goig que experimenten els pares en la interacció; 3) l'ítem de *calidesa*, és a dir, les manifestacions d'afecte mitjançant petons, carícies, paraules tendres, abraçades; 4) l'ítem de *sensibilitat davant els interessos dels infants*, que avalua si els adults segueixen els inicis dels infants o si fan comentaris verbals; 5) l'ítem d'*interès* valora l'adequació de les respostes dels pares segons el comportament de l'infant; 6) l'ítem d'*orientació cap a l'assoliment* avalua la quantitat d'estimulació que donen els adults per tal d'encoratjar l'infant a realitzar tasques que li facin progressar en el desenvolupament cognitiu; 7) l'ítem d'*inventiva* avalua les habilitats dels adults per tal de mantenir l'infant interessat en una activitat; 8) l'ítem de *premi verbal*, és a dir, quan els pares encoratgen els fills fent-los saber que estan satisfets de la seva actuació, per exemple utilitzant frases com «molt bé»; 9) l'ítem d'*efectivitat* dels adults per a aconseguir la cooperació dels infants en l'intercanvi de torns; 10) l'ítem de *acceptació*, que avalua el nivell d'aprovació de l'actuació de l'infant per part dels pares; 11) l'ítem del *ritme* del comportament dels adults quan interactuen amb l'infant, si és massa ràpid o massa lent, i, finalment, 12) l'ítem de *directivitat* avalua la intensitat i la freqüència amb la qual els pares manen i dirigeixen l'actuació dels fills. Cal dir que en

tots aquests ítems es mesura la intensitat i la freqüència dels paràmetres observats.

Escala d'observació a la llar per mesurar l'ambient (HOME) i Escales d'estils d'interacció de les persones que tenen cura dels infants (CSIS)

Una constant que apareix d'una manera o altra a totes les escales és la necessitat d'avaluar l'entorn i la identificació d'estils interactius, atès que es consideren, entre altres aspectes, fonamentals per explicar maneres concretes d'interactuar. Aquest interès es veu reflectit en dues escales elaborades precisament amb l'objectiu de mesurar aquests paràmetres, la HOME de Caldwell i Bradley, i la CSIS de Dunst.

La HOME disposa de dues subescales per a dos intervals d'edat, de 0 a 3 i de 3 a 6 anys respectivament. Aquestes subescales contenen ítems sobre els hàbits de la vida quotidiana, escola, alimentació, jocs, televisió, etc. Si bé són ítems concrets i es puntuen de forma dicotòmica (sí/no) els autors recomanen que aquesta informació s'aconsegueixi a partir d'una entrevista semiestructurada de l'especialista amb els pares o les persones que tenen cura dels infants. La idea subjacent és que de tota aquesta informació que s'aconsegueix dels ítems se'n poden treure conclusions sobre l'entorn comunicatiu en què els infants estan immersos (PALACIOS, LERA i MORENO, 1994).

Respecte a la segona, és a dir, la CSIS, identifica els tipus de tècniques interactives que els pares utilitzen amb els fills i que van des de la *passivitat* fins a la *manipulació* passant per l'*acció conjunta*. S'hi inclouen dotze estils interactius agrupats en sis apartats, que són: 1) *passiu*, on pertanyen els estils *desinteressat* i *observador passiu*; 2) *sensible*, on corresponen l'estil de *sensibilitat verbal* i el de *sensibilitat física*; 3) *participatiu*, amb l'estil d'*organitzador* i *facilitador*; 4) *elaborador*, amb l'estil del mateix nom; 5) *impositiu*, on s'inclouen els estils *iniciador*, *elicitador* i *finalitzador de l'acció*; 6) *coercitiu*, que defineix els estils *controlador* i *directiu*.

Discussió

Si bé les escales presentades i descrites als paràgrafs anteriors es van elaborar en marcs de projectes de recerca amb mostres de població específiques, l'objec-

tiu a llarg termini que es proposaven els seus autors era la construcció d'instruments útils per a ser usats en la intervenció primerenca amb infants. Com hem vist, cadascuna de les escales avalua la interacció, entesa d'una forma global, partint del pressupòsit que la interacció social entre pares i infants és un factor essencial en el desenvolupament d'aquests últims. Com ja hem assenyalat a l'inici d'aquest article, compartim aquest plantejament teòric, però situant-nos en un pla més aplicat, entenem que les escales presentades únicament permeten identificar problemes potencials també globals, que obligarien a fer una anàlisi molt més exhaustiva per tal d'esbrinar la magnitud de les dificultats en les diferents àrees del desenvolupament. És a dir, entenem que, en general, es tracta d'escales que ens poden permetre descartar —o sospitar— l'existència de dificultats globals i no específiques en les interaccions adult-infant però que no ens possibiliten anar més enllà per esbrinar, de forma més acurada, què és concretament allò que no està funcionant en aquestes interaccions respecte a una àrea concreta.

Centrant-nos en la comunicació i el llenguatge, que és el tema objecte del nostre interès, detectem que totes les escales hi fan referència, encara que només la PCOG i la PCERA inclouen apartats específicament referits a aquestes àrees. Així, l'escala PCOG, en la categoria dels pares IV de l'interval d'edat de 16 a 36 mesos, «ajudar en l'aprenentatge de noves habilitats i llenguatge» faria referència a aquesta àrea del desenvolupament. Ara bé, entenem que l'avaluació queda reduïda al fet de si l'adult parla o no amb l'infant o si respon o no al que diu el seu fill, però des del nostre punt de vista la informació que ens poden proporcionar aquests resultats no és suficient si realment ens interessa saber què està passant en aquesta interacció a nivell comunicatiu i lingüístic. Si bé al següent ítem es valoren dues estratègies, com ara l'etiquetatge i les expansions, tampoc això ens satisfà respecte al que entenem que seria desitjable esbrinar per fer una avaluació adequada dels aspectes comunicatius i lingüístics. Pel que fa a l'infant, a l'escala PCOG es valora igualment si parla o no amb l'adult, o si fa o no demandes utilitzant paraules. Seguint la mateixa línia de les apreciacions fetes respecte als pares, entenem que caldria aprofundir en aquesta qüestió, atès que avaluar el llenguatge dels infants quan interactuen amb els pares únicament a partir de les dades relatives a si utilitzen o no comunicació verbal o si fan o no requeriments i preguntes als

pares possiblement és insuficient, encara que siguin aspectes rellevants.

De la mateixa manera, en altres categories i en edats anteriors s'avaluen aspectes molt rellevants, com els ajustaments dels pares per respectar el ritme de l'infant o les demostracions d'afecte. Malgrat això, entenem que tornen a tractar-se de forma poc explícita els aspectes clarament comunicatius i prelingüístics. Tot això ens fa pensar que no hi ha prou consciència que aquests aspectes formen part de l'àrea de comunicació i llenguatge.

La segona escala esmentada, la PCERA, segueix la mateixa línia. Avalua aquesta vegada la quantitat i la qualitat de les verbalitzacions dels adults, on s'inclouen, en un mateix bloc, tot un seguit d'estratègies que afavoreixen, des del nostre punt de vista, el desenvolupament de la comunicació i el llenguatge, sense que això s'expliciti enlloc. Algunes d'aquestes estratègies són: el *motherese* o llenguatge matern, la imitació, les expansions, les preguntes i respostes o la reelaboració de les verbalitzacions dels infants.

Pel que fa a les variables dels infants, a la PCERA hi ha un apartat específic de comunicació on, per tal de valorar la competència comunicativa de l'infant, s'observen igualment ítems presentats de forma conjunta com si tots tinguessin la mateixa funció. Alguns d'aquests ítems són la utilització de gestos, el balboteig, les vocalitzacions o les verbalitzacions. En aquesta ocasió, com es pot apreciar pels exemples, sí que es tenen en compte aspectes prelingüístics, però sense diferenciar-los prou dels lingüístics. També hem detectat el mateix fenomen pel que fa a les variables avaluades a les dídades, on es tracten, entenem que de forma massa superficial, aspectes com l'atenció conjunta, la reciprocitat o la regulació de les interaccions.

Com s'ha pogut apreciar a l'apartat d'anàlisi, a diferència de les escales anteriors, la IRS i la MBRS no inclouen apartats específics per a avaluar la comunicació i el llenguatge, encara que valoren el contacte visual, si els adults parlen als infants, si el to de veu és adient o si hi ha *feedback* positiu. Pel que fa a la NBAS i la MABS, la interacció queda reduïda a la resposta del nadó a certs estímuls visuals i/o auditius i a l'observació de les respostes dels infants per part dels adults, la qual cosa, segons els autors, ajuda a establir una bona comunicació entre ells.

A l'escala HOME s'hi inclou un apartat d'observació de la estimulació lingüística, on es valora si l'adult parla

amb l'infant, si està atent i respon les seves demandes o si hi ha estimulació del vocabulari i de l'ús correcte de la gramàtica i pronunciació correctes. Tal com hem dit en apartats anteriors, aquesta informació resulta insuficient. D'altra banda, podem trobar al llarg d'aquesta escala alguns ítems que proporcionen informació rellevant respecte a l'entorn comunicatiu, com són l'existència o no de joguines, llibres, jocs, si són o no a l'abast dels infants, si es compra el diari, si la família mira la televisió de forma conjunta, si es fan comentaris, etc. Tot i així, entenem que és necessari, si més no, complementar aquestes dades amb d'altres de més específiques.

També resulten rellevants els ítems que identifiquen estils interactius, que estan molt elaborats en escales com la PCERA i la PCOG, així com a la CSIS, que avalua específicament aquests estils, la valoració dels quals pot completar l'avaluació de la interacció que facilita el desenvolupament de la comunicació i el llenguatge.

No podem obviar la referència a una prova que, si bé fins ara no s'ha citat, conté elements interessants pel que fa a l'anàlisi de la comunicació mare/fill, anomenada Mother/Infant Communication Screening (MICS) (RAACK, 1989). La raó principal per la qual no hem inclòs aquesta prova en la selecció és que se centra exclusivament en el període del primer any de vida, i restringeix, d'aquesta forma, les possibilitats d'ús per a dídades formades per nens més grans. Malgrat això, el seu interès radica precisament en el fet que s'hi avaluïn aspectes interactius relacionats amb l'alimentació, el joc/estat neutre, el llenguatge i la sincronia, la incomoditat i el descans entenen-los com a situacions o activitats comunicatives. La prova valora, concretament, quina és la resposta de l'adult respecte a aquestes àrees, tenint en compte aspectes com l'atenció, la posició, el moviment o l'acció de tocar el nen. Si bé el seu objectiu és el de discriminar possibles dificultats de comunicació entre la mare i el fill, entenem que presenta elements interessants i útils que hem de considerar si ens proposem elaborar un instrument que pretengui omplir el buit al qual s'ha fet referència al llarg de l'article i que es recull també a l'apartat següent.

Conclusions

De la descripció i discussió anteriors destaquem que totes les escales revisades avaluïn la interacció com a fonament del desenvolupament en general.

Malgrat això, no hi ha cap escala que avaluï específicament la interacció en tant que suport imprescindible per al desenvolupament de la comunicació i el llenguatge. En aquest sentit hem de dir que des del nostre punt de vista les categories referides a la comunicació i el llenguatge que s'avaluen en algunes escales resulten insuficients a causa de l'heterogeneïtat dels ítems esmentats i l'absència de categories que, segons entenem, són fonamentals.

A més a més, un aspecte que ens interessa ressaltar és que a cap de les escales es formulen preguntes referides a l'àrea de comunicació i llenguatge abans de l'aparició de les primeres emissions infantils pròpiament lingüístiques, la qual cosa significa que no es té en compte l'etapa prelingüística.

Un altre aspecte que subratllem és que els ítems referits a la comunicació i el llenguatge que s'inclouen en algunes escales com el to de veu, el contacte visual, el llenguatge matern, la sensibilitat o el seguiment dels inicis i/o verbalitzacions dels infants, i que nosaltres anomenem estratègies de gestió de la conversa i la comunicació, són fonamentals i imprescindibles, però novament entenem que en aquestes escales es tracten de forma massa superficial.

Considerant el que acabem d'exposar, així com les idees que apuntàvem al primer i segon apartat d'aquest article, entenem que, per una banda, fins allà on nosaltres hem pogut arribar, és possible afirmar que actualment no hi ha instruments d'avaluació del llenguatge infantil que ens permetin analitzar amb prou precisió les característiques comunicatives i lingüístiques i el patró de l'infant quan interactua amb un adult significatiu. Malgrat tot, algunes d'aquestes proves, i sobretot, algunes propostes recents, com les de Lund i Ducham (1988) o les de Cole, Dale i Thal (1996), ens poden aportar idees útils pel que fa a l'anàlisi d'aquests aspectes. Per altra banda, l'anàlisi d'una selecció d'escales que avaluen les primeres interaccions adult-infant ens permet posar de manifest la seva insuficiència, si s'utilitza de forma exclusiva, per tal d'avaluar els aspectes esmentats anteriorment. Ara bé, entenem que hi ha nombrosos ítems d'algunes escales que, organitzats de forma diferent, amb la incorporació de noves categories i amb certs ajustaments, ens poden ser notablement valuosos per avaluar la interacció adult-infant, entenent-la com un suport imprescindible per al desenvolupament de la comunicació i el llenguatge.

En definitiva, si bé el punt de partida era l'avaluació del llenguatge de l'infant, el punt d'arribada se situa més a prop de l'adult, entenent que l'estudi de les característiques del seu estil quan interactua amb l'infant ens pot proporcionar moltes pistes sobre el llenguatge de l'infant i, sobretot, respecte a com millorar aquestes interaccions per tal d'optimitzar les habilitats comunicatives dels dos membres de la díade.

Així doncs, tot el que s'ha assenyalat ens porta a considerar la necessitat d'un instrument que avaluï la interacció que fonamenta el desenvolupament de la comunicació i el llenguatge, per a ser utilitzat en àmbits clínics, psicopedagògics i/o de recerca. En aquest sentit, hem de dir que estem treballant en el disseny d'un instrument a partir dels ítems que ja existeixen en algunes d'aquestes escales, afegint-n'hi d'altres que fan referència a aspectes que des del nostre punt de vista no estan prou abordats (GRÀCIA i GALVÁN, 1999). Això no significa que, com a pas previ a aquest disseny, no preveiem la necessitat de conèixer amb profunditat o fins i tot traduir o adaptar algunes d'aquestes escales, com la PCE-RA o la MBRS, per tal de comptar amb més elements per prendre decisions i justificar-les adequadament.

Referències bibliogràfiques

- AGUINAGA, G., ARMENTIA, M. L., FRAILE, A., OLANGUA, P. i URIZ, N. (1989). *Prueba de lenguaje oral de Navarra*. Editat pel Govern de Navarra.
- BARNARD, K. E. i KELLY, J. F. (1990). «Assessment of parent-child interaction». Dins S. J. MEISELS i J. SHONKOFF. *Handbook of early childhood Intervention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BERNSTEIN, V. J., HANS, S. L. i PERCANSKY, C. (1992). *Parent-child observation guide* (PCOG). (Disponible al Department of Psychiatry, Box 411, University of Chicago, IL 60637).
- BLOOM, L. i LAHEY, M. (1978). *Language development and language disorders*. Nova York: John Wiley.
- BRAZELTON, T. i NUGENT, J. (1997). *Escala para la evaluación del comportamiento neonatal*. Barcelona: Paidós.
- CALDWELL, B. M. i BRADLEY, R. A. (1984). *Home observation for measurement of environment*. Little Rock, Ar.: University of Arkansas at Little Rock.
- CLARK, R. (1985). *Parent-child early relational assessment* (PCERA), manual (Disponible al Department

- of Psychiatry, University of Wisconsin Medical School, 600 Highland Ave., Madison, WI 53792).
- COLE, K. N., DALE, P. S. i THAL, D. J. (1996). *Assessment of communicative and language*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- DEL RIO, M. J. (1997a). «Factores interpersonales y desarrollo del lenguaje en personas con necesidades educativas especiales». Dins M. J. DEL RIO. *Comunicación y lenguaje en personas con necesidades especiales*. Barcelona: Martínez Roca.
- DEL RIO, M. J. (1997b). *Psicopedagogia de la llengua oral*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- DEL RIO, M. J. i GRÀCIA, M. (1996). «Una aproximación al análisis de los intercambios comunicativos y lingüísticos entre niños y adultos». *Infancia y Aprendizaje*, núm. 75, p. 3-20.
- DEL RIO, M. J. i URQUÍA, B. (1999). «La interacció a l'aula i el desenvolupament del llenguatge d'una nena amb la síndrome de Down». *Suports*, vol. 3, núm. 1, p. 28-37.
- DUNST, C. (1986). *Caregiver styles of interaction scales (CSIS)*. (Disponible al Family, Infant, and Preschool Program, Western Carolina Center, Morganton, NC 28655).
- FALLON, M. i HARRIS, M. (1991). *Interaction rating scale (IRS)*. (Disponible al College of Education, Department of Special Education, Murray State University, Murray, KY 42071-3310).
- FORNS, M. i AMADOR, J. A. (1995). «Evaluación de repertorios lingüísticos, de atención, percepción y memoria». Dins F SILVA. *Evaluación psicológica en niños y adolescentes*. Madrid: Síntesis.
- GALVÁN, M. J. i GRÀCIA, M. (1998). *School and equality of opportunities in the development of children's communicative and linguistic skills*. Pòster presentat al 6th International Pragmatics Conference. Organitzat per la International Pragmatics Association. Reims, 19-24, juliol, 1998.
- GRÀCIA, M. (1998). *Intervención naturalista en la comunicación y el lenguaje para familias de niños con síndrome de Down*. Tesi Doctoral publicada per la Universitat de Barcelona en format de microfitxa.
- GRÀCIA, M. (1999). «Interacció social en contextos naturals i desenvolupament de la comunicació i el llenguatge: aspectes teòrics». *Suports*, vol. 3, núm. 1, p. 6-18.
- GRÀCIA, M. i GALVÁN, M. J. (1999). «Naturalistic intervention in the development of children's communicative and linguistic skills». *Pragmatics*, 9 (4).
- KAYE, K. (1986). *La vida mental y social del bebé*. Barcelona: Paidós.
- KING, F. (1989). Assessment of pragmatic skills. *Child Language Teaching and Therapy*, núm. 5, p. 191-201.
- MAHONEY, G. (1992). *Maternal behavior rating scale (MBRS)* (rev. ed.). (Disponible al Child Learning Center, 90 W. Overdale Dr., Tallmadge, OH 44278).
- LUND, N. J. i DUCHAM, J. F. (1988). *Assessing children's language in natural contexts*. New Jersey: Prentice-hall.
- MUNSON, L. J. i ODOM, S. L. (1996). «Review of Rating Scales that Measure Parent-Infant Interaction». *Topics in Early Childhood Special Education*, vol. 16, núm. 1, p. 1-25.
- PALACIOS, J., LERA, M. J. i MORENO, M. C. (1994). «Evaluación de los contextos familiares y extrafamiliares en los años preescolares: Escalas HOME y FCERS». *Infancia y aprendizaje*, núm. 66, p. 71-88.
- RAACK, C. B. (1989). *Mother/Infant Communication Screening (MICS)*. (Disponible al Community Therapy Services, PO. Box. 68484, 975 E. Nerge Road, Suite S-130, Schaumburg, IL 60168-0484).
- SÁNCHEZ, M. (1994). *L'adquisició del llenguatge en alumnes amb necessitats educatives especials, al marc escolar. Un estudi interactiu*. Tesi Doctoral no publicada. Universitat de Barcelona.
- SÁNCHEZ-CANO, M. i DEL RIO, M. J. (1999). «La gestió de la conversa a l'aula de suport». *Suports*, vol. 3, núm. 1, p. 38-49.
- URQUÍA, B. (1999). *Intervención naturalista en la comunicación y el lenguaje en la escuela especial. Tesi doctoral no publicada*. Universitat de Barcelona.
- VILASECA, R. M. (1991). *La adquisición del lenguaje: Un modelo interactivo de intervención. Tesi Doctoral no publicada*. Universitat de Barcelona.

Marta Gràcia. Doctora en Psicologia. Professora del Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona. A/E: mgracia@psi.ub.es.

María José Galván-Bovaira. Llicenciada en Psicologia. Professora del Departament de Psicologia Evolutiva de la Facultat de Ciències de l'Educació i Humanitats de la Universitat Castilla-La Mancha A/E: mjgalvan@psi-cu.uclm.es.

María José del Río. Doctora en Psicologia. Professora del Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona. A/E: mrio@psi.ub.es.
